

1 Sammenfatning af resultaterne fra PISA-København

PISA-programmet

PISA-programmet (Programme for International Student Assessment) er etableret i et samarbejde blandt regeringer i OECD medlemslande, og formålet med programmet er at måle, hvor godt unge mennesker er forberedt til at møde udfordringerne i dagens informationssamfund. PISA er karakteristisk ved, at den ikke vurderer kompetencerne ud fra specifikke læseplaners indhold, men i stedet ser på, hvor godt de unge kan bruge deres kunnen i forhold til udfordringer i det virkelige liv.

Der indgik 32 lande i den første runde af PISA, »PISA2000«, som er anvendt med få modifikationer i PISA-København.

Resultaterne fra PISA vedrører tre faglige områder, i undersøgelsen kaldet domæner, og de omfatter læsning, matematik og naturfag. Ud over dette indgår målinger af elevernes personlige og sociale kompetencer, områder der betegnes som en del af Cross Curricular Competences. PISA lægger som en del af sin vurdering inden for domænerne vægt på en vurdering af elevernes evne til at reflektere over deres kundskaber og erfaringer og at behandle emner i forhold til deres eget liv. Herunder vurderes evnen til at kunne »læse mellem linjerne«, at kunne gennemskue et underforstået budskab og at kunne vurdere perspektiverne i en samfundsmæssig sammenhæng. Endelig betoner PISA de kommunikative færdigheder.

Ud over domænerne indgår baggrundsoplysninger afgivet af eleverne, omfattende elevernes klassetrin, køn, familiebaggrund, socialøkonomiske baggrund, sprog talt i hjemmet, immigrantstatus, fritidsaktiviteter samt holdninger til skolegang. Videre indgår elevernes kendskab til og erfaringer

ger med it, ligesom skolelederne har leveret oplysninger vedrørende skolen og lærerne.

PISA er designet til at forsyne uddannelsespolitikere, uddannelsesadministratorer og praktikere med en omfattende vurdering af læringsresultater målt ved slutningen af den undervisningspligtige periode. Vurderingen sker i sammenlignelige tal, som kan vejlede politiske beslutninger og resourceallokeringer, og PISA kan give indsigt i den blanding af faktorer, der opererer ensartet eller forskelligt hen over lande og regioner.

PISA-København

I PISA-København indgår samtlige 59 folkeskoler med 9. klassetrin samt 27 ud af 44 frie skoler med 9 klassetrin, mens de øvrige 16, som ikke har ønsket at medvirke. Det samlede antal skoler i undersøgelsen er 83, hvorfra der indgår 2352 ud af 2740 mulige elever. 14% har af forskellige grunde ikke deltaget – med en meget betydelig forskel i frafaldsfrekvens på de forskellige skoler (fra 0% til 52%). I modsætning til den internationale PISA-undersøgelse går alle eleverne i PISA-København i 9. klasse på undersøgelsestidspunktet.

Resultater

Der er i PISA-København ikke nogen betydende forskel i forhold til resultaterne for de københavnske skoler, som deltog i PISA2000. Begge gange placerer skolerne i kommunen sig – folkeskoler og frie skoler under et – ca. 20 point under gennemsnittet for Danmark som helhed. Denne placering hænger sammen med, at der i København er et større antal tosprogede elever end gennemsnitligt i Danmark, der bl.a. betyder, at København har en større andel elever med svag socioøkonomisk baggrund end resten af Danmark. Når de tosprogede elevers resultater tages ud, ligger København over det danske gennemsnit – bortset fra matematik, hvor København ligger lidt under. De tosprogede i København ligger ca. 100 skalapoint under de danske elever, hvad der svarer til, at der kun er 15% af de danske elever, hvis niveau er lavere end det tosprogede gennemsnit. Især i naturfagene står det dårligt til for de tosprogede elever. De frie skoler ligger ca. 50 skalapoint over folkeskolerne, men de frie skoler udgør i øvrigt en gruppe med stor spredning, idet de danske frie skoler ligger me-

get højt og de etniske frie skoler meget lavt – med en spredning mellem 100 og 119 skalapoint. Når der kompenseres for socioøkonomiske forhold eller alene sammenlignes med grupper af tosprogede elever, ligger de etniske frie skoler imidlertid pænt.

Andelen af elever uden funktionelle læsefærdigheder i PISA2000 var 18%. I København er den 24%, idet procenten for danske elever er 14% og for tosprogede elever er 51%. For 1.-generations-tosprogede er procenten 47% og for 2. generation 55%, og dermed ses igen det særlige danske fænomen påvist i PISA2000 (og i PISA2003 for matematik), at 2. generation klarer sig dårligere end 1. generation.

Forskellen mellem skoler er meget betydelig. Fire københavnske skoler, hvoraf alle er danske frie skoler, har gennemsnit i læsning, der ligger over det finske landsgennemsnit i PISA2000, mens femten skoler, heraf tre etnisk frie skoler, ligger under landsgennemsnittet for Brasilien – det land, som klarede sig dårligst i PISA2000. Den største skolemæssige spredning i København findes i naturfag.

Ud af den samlede spredning i elevresultater for København ses den samme tendens som for Danmark som helhed, at der er relativt mange lavtpræsterende elever, mange på og noget over gennemsnittet og relativt få rigtigt gode, og dette gælder for alle tre faglige domæner. Især de etniske frie skoler ligger med mange svagtpræsterende elever, hvilket dog bør ses i forhold til deres elevers socialøkonomiske baggrundsforhold.

Sammenhængen med skoledemografiske forhold

De faglige testresultater må antages at have en sammenhæng med skoledemografiske forhold. Det har i denne forbindelse vist sig, at der ikke er sammenhæng med skolestørrelse, ligesom der ikke er en enkel og klar sammenhæng med klassestørrelserne. Det er samtidig undersøgt, om der skulle være en sammenhæng mellem de to klassiske skolefaktorer, skolestørrelse og klassestørrelse, og nogle af de centrale sociale og trivselsmæssige forhold, der indgår i undersøgelsen, og det viser sig heller ikke at være tilfældet.

Der kan konstateres at være en overordentlig svag sammenhæng i retning af, at tosprogede elever klarer sig dårligere på skoler med en høj koncentration af tosprogede.

Benchmarking af skolerne

For at få et mere reelt sammenligningsgrundlag end de »rå« resultater for de faglige test, som i betydelig grad afspejler elevernes socialøkonomiske baggrund, er der gennemført en social korrektion ved hjælp af statistiske metoder. En sådan procedure er omdiskuteret, men den giver den bedste mulighed for at sammenligne – selv om der stadig vil være en lang række ukendte faktorer, der ikke er taget højde for. Det er i denne forbindelse dels et problem, at nogle skoler rummer få elever i 9. klasse, dels at deltagesprocenten varierer for skolerne. Førstnævnte faktor er søgt dækket ind, mens indflydelsen fra sidstnævnte ikke kendes. Resultaterne skal derfor blot betragtes som inspiration til videre forskning.

Det er lykkedes at identificere skoler, der løfter eleverne godt 60 point over det forventede, mens andre »sænker« eleverne med knap 50 point. Når man betragter forskellene mellem de fem skoler, som løfter mest, med de fem, der sænker mest, er det først og fremmest forskellen i skolernes efteruddannelsesindsats og brugen af bedømmelserne i 9. klasse, der falder i øjnene.

Det har ikke været metodologisk muligt at identificere mønsterbrydere i datamaterialet, mens det har kunnet lade sig gøre at identificere 2-3 skoler, hvor tosprogede elever klarer sig bedre end forventet.

Elevtrivsel og sociale relationer

Med hensyn til elevtrivsel og sociale relationer gælder, at resultaterne i PISA-København ikke afviger betydeligt fra resultaterne i PISA2000 for Danmark som helhed. Kun 6% af eleverne føler sig udenfor. Kedsomhed er ikke et ualmindeligt fænomen, men kun knap 15% siger, at de keder sig meget. Godt 10% af eleverne angiver, at der i høj grad er forstyrrende støj og uro, mens knap 20% mener, at der i moderat grad er uro.

Selv om resultaterne ligner Danmark som helhed, er det karakteristisk, at elever født uden for Danmark føler sig mest udenfor – og at folkeskoleeleverne er dem, der føler sig relativt mest udenfor. Det gælder også, at der på skolerne med relativt dårlige faglige resultater er flest, som føler sig udenfor. Hvad kedsomhed angår, er problemet større blandt danske elever end blandt tosprogede – og det er også mindst på de etniske frie skoler. I øvrigt ses det pudsige resultat, at der er en højere grad af kedsomhed på

skoler med gode elevresultater. Støj og uro er et større problem i folkeskolerne end i de frie skoler, og læseresultaterne er dårligst i skolerne, hvor eleverne klager over mest uro.

Et andet karakteristika er, at der er overordentlig stor forskel i resultaterne på alle tre undersøgte trivselsområder fra skole til skole i København, hvad der igen peger på, at der må være et ganske væsentligt potentiale for forbedring.

Forhold til lærerne

Eleverne i København har udtrykt sig om deres forhold til lærerne, og det gælder også på dette område, at der er samme gennemsnitlige fordeling som i PISA2000. Der er ca. 30%, som synes, de ikke kommer godt ud af det med lærerne, og godt 20% synes, lærerne ikke er interesserede i dem. Der er en overrepræsentation af tosprogede elever i grupperne, der oplever en dårlig elev-lærer-relation. Problemet er størst i folkeskolen, mindst i de danske frie skoler, og der er et sammenfald mellem et godt forhold til lærerne og gode læseresultater.

Fritid

På fritidsområdet er der undersøgt tre karakteristiske områder – hvor de københavnske elever ikke adskiller sig fra andre danske elever.

Lektiemængden i dansk ligger typisk i området 1-3 timer om ugen, og pigerne bruger markant mere tid på lektier. De tosprogede bruger mere tid på lektier end danske elever, og den højeste lektiebyrde ligger på de etniske frie skoler. De svagest præsterende elever bruger absolut mindst tid på lektier, mens de stærkeste elever ligger på et middelt niveau, hvad tid til lektier angår.

Ca. en fjerdedel af eleverne dyrker aldrig frivillige læseaktiviteter, og drengenes andel i denne gruppe er dobbelt så stor som pigernes. Tosprogede læser mere end dansksprogede elever, ligesom læseaktiviteten er højest for elever på etniske frie skoler. Der er ingen sammenhæng med læsekompetence i PISA ud over, at eleverne, som aldrig læser, klarer sig markant dårligere end andre elever.

Omkring halvdelen af eleverne føler ingen lyst til at gå i boghandel eller på bibliotek, og også på dette felt er der en overordentlig markant for-

skel mellem drenge og piger – i pigernes favør – ligesom de tosprogede og eleverne på de etniske frie skoler er mest positive. Der er en stærkt statistisk sammenhæng mellem positiv holdning til boghandel og bibliotek og godt læsestandpunkt.

Personlige og sociale kompetencer

Personlige og sociale kompetencer, som de er undersøgt i PISA, viser ikke forskelle fra København som gennemsnit til Danmark som helhed.

Med hensyn til læringsstrategier finder man især på de etniske frie skoler en relativt høj anvendelse af brug af hukommelse, satsning på at forbinde med kendt, relevant viden og satsning på kontrol over læringsprocessen. Satsning på at forbinde med kendt relevant viden er også i nogen grad et kendetegn for de danske frie skoler. Alle tre læringsstrategier har en positiv sammenhæng med gode læseresultater. To af disse læringsstrategier, brug af hukommelse og kontrol over læringsprocessen, vil traditionelt betragtes som »gammeldags«.

På de etniske frie skoler har den karrieremæssige motivation relativt større indflydelse end på de øvrige skoletyper, ligesom der er en større udholdenhed. Eleverne på de etnisk frie skoler udviser mest interesse for konkurrence, mens eleverne fra de danske frie skoler viser mindst interesse for samarbejde. Der er ikke klare sammenhænge mellem de undersøgte motivationelle forhold og læseresultater.

Elever på de frie skoler oplever relativt mest egenkontrol, mens der ikke er forskelle i elevernes selvtillid og selvopfattelse de tre skoletyper imellem. Der er en meget klar sammenhæng mellem, at eleverne oplever god egenkontrol og høj selvtillid og gode læseresultater. For selvopfattelse er der derimod en svært forståelig negativ sammenhæng – at dårlige læsere oplever sig som bedre end de er, og at gode læsere opfatter sig selv som dårligere, end de er.

It

Omkring 80% af eleverne i København har en computer til rådighed hjemme, og dette gælder i højest grad for eleverne fra de frie danske skoler. Hvad rådighed over adgang til computer gælder, at denne er mindre på de etniske frie skoler end på folkeskolerne og de danske frie skoler.

70% af eleverne oplever sig selv som fortrolige med brugen af computer til at skrive stil, og her er eleverne på de etniske frie skoler igen i disfavør. Rådighed over computer hjemme og fortrolighed med brug til stilskrivning har sammenhæng med gode læseresultater, mens rådighed over computer i skolen har mindre sammenhæng.

Mellem 60% og 70% bruger computer hjemme næsten hver dag, elever i de frie skoler lidt hyppigere end folkeskoleelever. Brugen i skolen er derimod højest i folkeskolen og lavest i de etniske frie skoler. Der er relativt få elever, der bruger computer på biblioteket, men der er til gengæld de elevgrupper, der har mindst adgang til computer hjemme, som bruger biblioteket mest.

Der er også mellem 60% og 70% af eleverne, som bruger internettet og email/chat hver dag, og hyppigheden er højest for eleverne fra de etniske frie skoler og lavest for folkeskolerne. Der er en positiv sammenhæng mellem gode læseresultater og brug af computer hjemme og en negativ sammenhæng med brug af computer i skolen og især på biblioteket – hvad der klart hænger sammen med, at eleverne fra de bedste sociale kår har større adgang til computer hjemme, mens eleverne fra de dårligste kår anvender biblioteket.

Ca. 25% af eleverne bruger computere til spil næsten hver dag, og folkeskoleeleverne er hyppigst repræsenteret i denne aktivitet, mens eleverne fra de etniske frie skoler er sjældnest repræsenteret. Tekstbehandling benyttes hyppigere end spil, hyppigst for elever på de danske frie skoler. Regneark og tegne- eller grafikprogrammer bruges relativt sjældent, sjældnest af folkeskoleeleverne. Eleverne på de etniske frie skoler er de hyppigste brugere af undervisningssoftware.

Mellem 60% og 80% af eleverne finder det vigtigt og interessant at arbejde med en computer, og folkeskoleeleverne er de mindst positive, mens eleverne fra de etniske frie skoler er mest positive. Interessant nok viser det sig, at det er eleverne, som har de svageste læsekompetencer, der har de mest positive holdninger til it. Det viser sig da også, hvis man sammenholder med social baggrund, at der kun er svage sammenhænge mellem it holdninger og brug og forældres uddannelsesbaggrund, mens der er meget betydelige kønsforskelle i drenges favør.

Skolelederoplysninger

Skolelederne har givet en række oplysninger om forholdene på deres skoler af såvel administrativ, demografisk art og af holdningsmæssig karakter vedrørende lærere og elever.

Risikoen for, at elever flyttes til andre skoler, gælder både for de kommunale og de frie skoler, om end begrundelsen ofte er forskellige, idet chancen for, at elever flyttes fra frie skoler på grund af ringe boglige færdigheder og adfærdsproblemer, er større end for folkeskoler, især ved højtpræsterende skoler – og flytning behøver ikke være forældreinitieret. Det ser dog ikke ud til at være behovet for specialundervisning, der betinger flytning.

Ringes bygningsstandard og mangel på plads opleves af skolelederne at være et stort problem, især på folkeskolerne, ligesom mangel på undervisningsmaterialer, mangel på computere samt dårlige varme-, ventilations- og belysningssystemer også især synes at genere folkeskolerne. De frie skoler oplever relativt størst problemer med bibliotekernes bestand af undervisningsmaterialer. Der er dog ingen tydelige sammenhænge med dårlige læseresultater på skolerne.

Lærerforhold er først og fremmest undersøgt med hensyn til indflydelse på læseresultater, og det viser sig her især at være lave forventninger til eleverne, dårlige forhold mellem elever og lærere, lav værdsættelse af boglige færdigheder, og stor lærerudskiftning, der har sammenhæng med lave læseresultater. Lave forventninger er hyppigst på folkeskoler. Værdsættelse af boglige færdigheder er relativt højest på danske frie skoler.

Med hensyn til evalueringsskulptur kan anvendelsen af standardiserede test ikke konstateres at have sammenhæng med læsestandpunkt, mens der er en positiv sammenhæng for prøver udarbejdet af lærerne og generel brug af lærervurderinger.

Elevforhold har en betydelig sammenhæng med læseresultater. Ud over socialt dårlige kår er der en statistisk indflydelse fra elever, der forstyrrer i timerne, elevs manglende respekt for lærerne, elevfravær og mangel på opbakning fra forældre til lektielæsning. Manglende undervisningstid og elevmisbrug af alkohol eller stoffer influerer ikke.

Profil af de tosprogede elever

Ud af de tosprogede i undersøgelsen taler syv ud af otte et ikke-vestligt sprog, og det største enkeltsprog er arabisk. En højere del af de tosprogede elever bor sammen med begge forældre end af de danske elever, og antallet af søskende er større. For 8% af de tosprogede har ingen af forældrene gået i skole, og næsten 40% har forældre, hvor hverken faderen eller moderen har fuldtidsarbejde. Selv når der tages højde for forældrenes socialøkonomiske status, er der færre uddannelsesressourcer til rådighed i de tosprogedes hjem.

Læsevaner og fritidsvaner er kun marginalt forskellige de to grupper imellem, mens brugen af (vestlige) kulturelle tilbud er noget større for danske unge end for tosprogede. Med hensyn til it-brug og -færdigheder er forskellene mellem tosprogede og danske unge mindre, end det gælder for de fleste andre forhold i undersøgelsen, og på nogle områder, brug af undervisningssoftware og internet, er især de tosprogede piger længere fremme end de danske piger.

Profil af de socialt svageste elever

Sammenligning af eleverne med lavest og med højest socialøkonomisk baggrund (laveste og højeste 15%) rummer mange illustrative forskelle. Først og fremmest er der en voldsom overrepræsentation af tosprogede elever og en vis overvægt af enlige forældre. Tilknytningen til arbejdsmarkedet er også voldsomt forskellig, ligesom den hjemlige kulturelle kapital er overordentlig forskellig, hvad der også gør sig gældende i hjælp med hjemmearbejdet, hvor socialt dårligt stillede børn i højere grad end andre søger hjælp andre steder, af søskende, venner og i skolernes lektiecafeer.

Læsevaner og it-brug varierer relativt lidt de to grupper imellem, pigerne i socialt svage familier bruger endda markant mere tid på at læse for deres egen fornøjelse end både drengene og pigerne fra socialt stærke familier. Med hensyn til trivsel i skolen er forskellene beskedne, bortset fra at de socialt dårligst stillede keder sig mindre end de velstillede.

For fritiden gælder, at de største forskelle er på de klassiske kulturelle aktiviteter som opera, ballet og teater – samt alle slags koncerter.

Eleveoplevelser på benchmarkede skoler

Med hensyn til elevoplysninger på benchmarkede skoler er der for Top5-skoler i forhold til Bund5-skoler forskelle i retning af, at man på førstnævnte lettere får venner, keder sig mere i undervisningen, at lærerne er mere interesserede i eleverne, lytter mere til dem og behandler dem mere fair.